

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
1956

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1956

With Summaries in English

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1956

Forside:

Grauballemandens højre hånd.

Redaktion:

P. V. GLOB

Copyright 1956

by

Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark

by

Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Clichéer:

Hammerschmidt - Århus

INDHOLD

<i>Harald Andersen</i> : Afsked med ådalen	7
<i>Svend Jørgensen</i> : Kongemosen	23
<i>S. Vestergaard Nielsen</i> : Vindblæs-fundet	41
<i>C. J. Becker</i> : Fra Jyllands ældste jernalder	50
<i>Oscar Marseen</i> : Oldtidsbrønde	68
<i>Haakon Hougen</i> : Vindumhede-fletningene og kærlighetsknop	86
<i>P. V. Glob</i> : Jernaldermanden fra Grauballe	99
<i>Svend Jørgensen</i> : Grauballemandens fundsted	114
<i>Willy Munck</i> : Patologisk-anatomisk og retsmedicinsk undersøgelse af mose- liget fra Grauballe	131
<i>Carl Krebs</i> og <i>Erling Ratjen</i> : Det radiologiske fund hos moseliget fra Grau- balle	138
<i>C. H. Vogelius Andersen</i> : Forhistoriske fingeraftryk	151
<i>G. Lange-Kornbak</i> : Konservering af en oldtidsmand	155
<i>Henrik Tauber</i> : Tidsfæstelse af Grauballemanden ved kulstof-14 måling	160
<i>P. V. Glob</i> : Et nybabylonisk gravfund fra Bahraíns oldtidshovedstad	164
<i>Harald Andersen</i> : »- Der skal ikke lades sten på sten tilbage«	175
<i>Peder Mortensen</i> : Barbartemplets ovale anlæg	189
<i>P. V. Glob</i> : Rekognoscering på Qatar	199
Jysk Arkæologisk Selskab	203

CONTENTS

<i>Harald Andersen</i> : The Weapons in the Illerup Valley	21
<i>Svend Jørgensen</i> : Kongemosen - A Mesolithic Site in the Bog Aamosen, Zealand	38
<i>S. Vestergaard Nielsen</i> : Vindblæs - A West Himmerland Bronze-Smithy ...	48
<i>C. J. Becker</i> : A Pre-Roman Iron Age Cemetery at Nim in East Jutland ...	65
<i>Oscar Marseen</i> : Prehistoric Wells	83
<i>Haakon Hougen</i> : How and Why the Knot in the Vindumhede Plait was tied - and two Related Norwegian Knots	97
<i>P. V. Glob</i> : The Iron Age Man from Grauballe	111
<i>Svend Jørgensen</i> : The Finding-Place of Grauballe Man	128
<i>Willy Munck</i> : Pathological-anatomical and Forensic-medicinal Investigation of the Peat-bog Body from Grauballe	136
<i>Carl Krebs</i> and <i>Erling Ratjen</i> : The Radiological Examination of the Peat- bog Body from Grauballe	150
<i>C. H. Vogelius Andersen</i> : Prehistoric Fingerprints	154
<i>G. Lange-Kornbak</i> : Grauballe Man - the Conservation Process	158
<i>Henrik Tauber</i> : Dating of Grauballe Man by Carbon-14 Measurement	163
<i>P. V. Glob</i> : A Neo-Babylonian Burial from Bahrain's Prehistoric Capital ..	172
<i>Harald Andersen</i> : The Building by the Barbar Temple	186
<i>Peder Mortensen</i> : The Temple Oval at Barbar	195
<i>P. V. Glob</i> : Reconnaissance in Qatar	201

KONGEMOSEN

Endnu en Aamose-Boplads fra Ældre Stenalder

Af SVEND JØRGENSEN

I snart hundrede Aar har den store, vestsjællandske Aamose været en givtig Ager i Nationalmuseets Arbejdsmark. Allerede i 1863 blev der fundet en Stenalderboplads paa M a g l e ø under Gaarden B o d a l¹⁾, og siden da er der stadig gjort interessante Fund og foretaget vigtige Udgravninger, dels i selve Hovedbassinets, dels i tilstødende Bassiner hørende til samme Afvandingsomraade²⁾.

Det omfattende Tørveskær under den første Verdenskrig og de Afvandingsarbejder, som fulgte efter, bragte en foreløbig Kulmination, der dog blev overfløjet mange Gange ved det Væld af arkæologisk Materiale, som fremkom under den sidste Verdenskrigs Produktion af Tørv og Formbrændsel. Skønt disse Aars Klondyke-Tilstande forlængst er forbi, hersker der stadig stor Travlhed i Aamosen. Der skal nu raades Bod paa de Skader, det forcerede og ofte planløse Tørveskær har forvoldt. Smaa Tørvegrave skal jævnes, de større skal afvandes, og de selvsaaede Vidje- og Birkekrat, som med rivende Hast skyder i Vejret paa de nøgne Tørveflader, skal ryddes for at bringe Mosen under Kultur igen. Ved disse Rydnings- og Dræningsarbejder kommer der imidlertid stadig nye arkæologiske Fund for Dagen – f. Eks. K o n g e m o s e-Bopladsen.

I Sommeren 1952 blev der foretaget omfattende Dræningsarbejder i K o n g e m o s e n³⁾, en Parcel under B o d a l, og Fremkomsten af adskillige Enkeltfund bevirkede, at Deltagerne i Moselaboratoriets Udgravning af den nærliggende Boplads M u l d b j e r g I⁴⁾ blev stærkt interesserede i Drængrøfterne paa K o n g e m o s e n og holdt dem under stadigt Tilsyn.

Ved en af disse Eftersøgninger fandt Forfatteren til denne foreløbige Meddelelse Mængder af Flintaffald og velbevarede Dyreknogler i en nylig gravet Grøft og konstaterede Tilstedeværelsen af et indtil 25 cm tykt, meget righoldigt Kulturlag. Det kunde følges paa en Strækning af ca. 30 m og laa paa det nærmeste 1 m under Overfladen. Alle opgravede Kulturrester blev samlet, og da Grøften næste Dag atter blev kastet til, var Fundet godt gemt og kunde hvile trygt og sikkert i Mosen, til der kom Tid og Raad.

Men det skulde gaa helt anderledes. Næste Sommer var K o n g e m o s e n en frodig Kornmark, og alt var saare vel, indtil Jorden om Efteraaret skulde vinterlægges. Af forsøgsmæssige Grunde blev dette gjort ved Reoppløjning – d. v. s. Pløjning til 40–50 cm's Dybde – og Bopladsen kom atter for Dagen. Midt paa den sortebrune Moseflade laa det opløjede Kulturlag nu som en hvidgraa Ø, idet de store Mængder af Flintaffald og Redskaber totalt dækkede Overfladen.

Sandlyng-Komplekset, Ks.

Stenmagle Sogn, Alsted Herred, Sorö Amt.

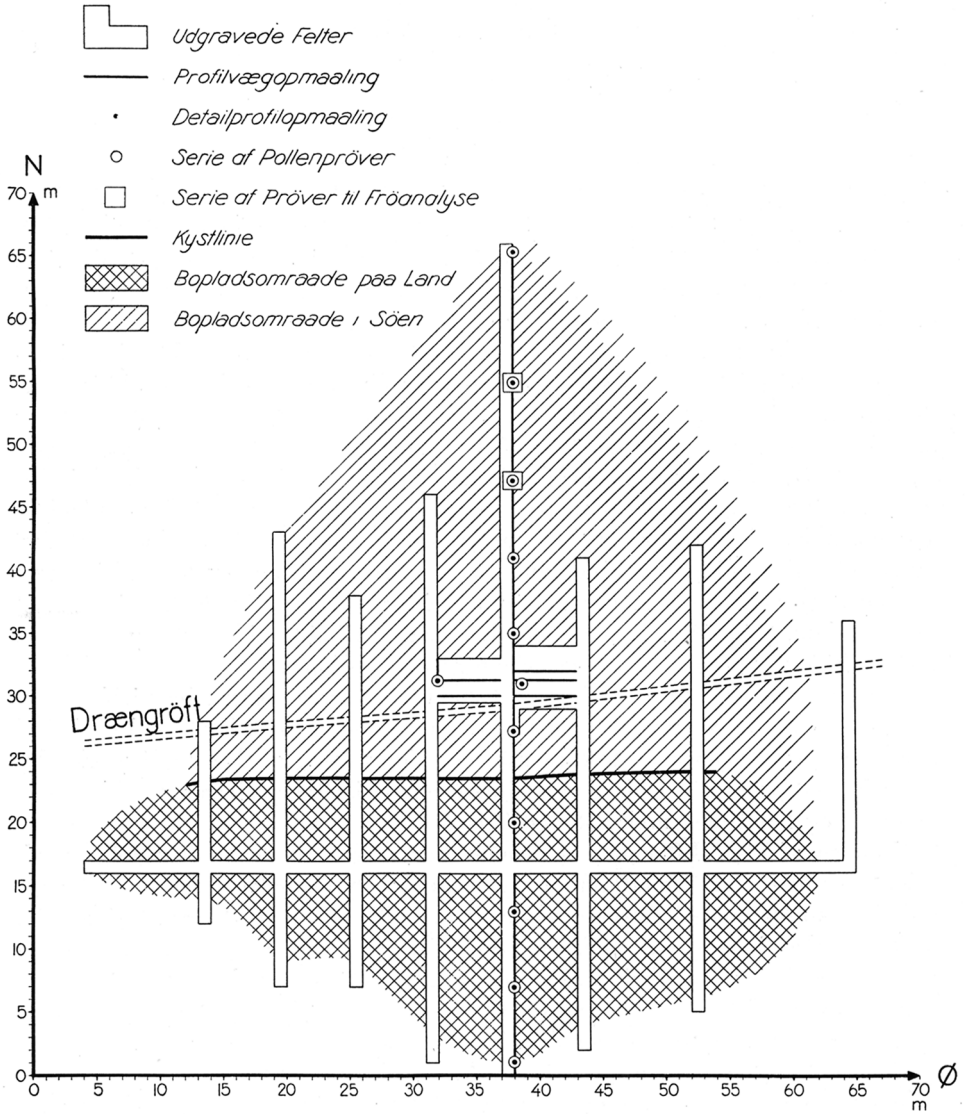

Fig. 1. Kongemosen. - Oversigtsplan. Kongemose - general plan.

I Løbet af Vinteren 1954 blev det afgjort, at K o n g e m o s e n s Arealer atter skulde inddrages i Smuldproduktionen, da denne p. Gr. a. Valutasituationen begyndte at komme i Gang igen, og der maatte handles hurtigt, hvis Resterne af Bopladsen skulde reddes fra at gaa i Stampemaskinerne. Direktør *Hans Fogh*, Carlsberg, var endnu en Gang Moselaboratoriets gode Hjælper, og ved hans Mellemkomst fik vi en udmærket Ordning med saavel Ejerne som Smuldfabrikantene, saaledes at Bopladsomraadet i det tidlige Foraar 1954 kunde indhegnes med et Pigtraadshegn. Dette skulde dels markere det Omraade, som blev unddraget Smuldharvningen, dels være et symbolsk Værn for alle de opløjede Oldsager, der nu laa frit fremme. Hegnet løste sin første Opgave fortræffeligt, men svigtede totalt med Hensyn til den anden, ja syntes snarere at have en magisk Tiltrækning paa Oldsagssamlere af forskellige Kategorier. Trods mange gode Kræfters Indsats – baade Bodals Personale, Arbejderne paa Smuldmarken og flere Amatørarkæologer var vore Hjælpere – lykkedes det »Samlere« ikke alene at faa fjernet alle Oldsagerne fra Overfladen, men ogsaa – hvad der er mere beklageligt – at faa gravet en hel Del i Bopladsomraadet.

Efter Moselaboratoriets Arbejdsplan skulde der i Løbet af Sommeren 1954 foretages en Prøvegravning paa Pladsen for at fastlægge dennes Udstrækning og Form samt undersøge de mosegeologiske Muligheder paa Stedet. Vejrguderne var mod os, og efter faa Dages Gravning tvang Sommerens Syndflod os fra Mosen, som forvandlede til en meterdyb Sø.

Sommeren 1955 blev betydelig bedre. Under Ledelse af Moselaboratoriets mangeaarige Medarbejder, Rektor *Knud Andersen*, blev Udgravningen genoptaget i Skoleferien med frivillig Arbejdskraft – de søgte Bevillinger til Sommerens ekstraordinære Moseundersøgelser blev først givet sidst i August. I den første Uge af September fortsatte vi Undersøgelsen og holdt ud til 10. December, da Oversvømmelser og den begyndende Vinter umuliggjorde effektivt Markarbejde.

I det store og hele var Arbejdsplanen gennemført: Paa Grundlag af et System af 1 m brede Prøvegrøfter kan det fastslaas, at Bopladsen er af elliptisk Form med en Øst-Vest-gaaende Længdeakse paa ca. 60 m og en Maksimumsbredde paa ca. 20 m. Den har ligget paa en temmelig tør Moseflade, men dens Nordrand har grænset op til den aabne Sø. I denne Sø har Bopladsens Beboere kastet allehaande Affald og kasserede Sager og vel ogsaa undertiden tabt værdifuldere Ting. Alt dette finder vi nu i en indtil 30 cm tyk Aflejring, der strækker sig i en Tunge ud fra Pladsens Nordrand; den kan følges nordpaa mere end 50 m fra den tidligere Bred. Laget er her tyndet ud til et Par cm's Tykkelse, og det er aflejret i ca. 2 m dybt Vand.

Ialt er der udgravet 305 m Prøvegrøfter plus et samlet Felt paa ca. 45 m². Fig. 1 viser et Rids af Udgravningsomraadet.

Paa selve Bopladsen er Kulturlaget for en stor Dels Vedkommende forstyrret ved Reolpløjningen, og kun i Randzonerne er det intakt. Det har haft en Mægtighed af 10–15 cm, og før Pløjningen var det dækket af ca. 30 cm Ellekærtørv. Dets Underlag er svagt destrueret Sumptørv. Flintmaterialet fra dette Omraade er omdannet (patineret) i svagere eller stærkere Grad; Knogler og Bensager er i daarlig Bevaringstilstand, og Træ er meget medtaget. Der er foreløbig ikke fundet Spor af Boliger eller egentlige Ildsteder.

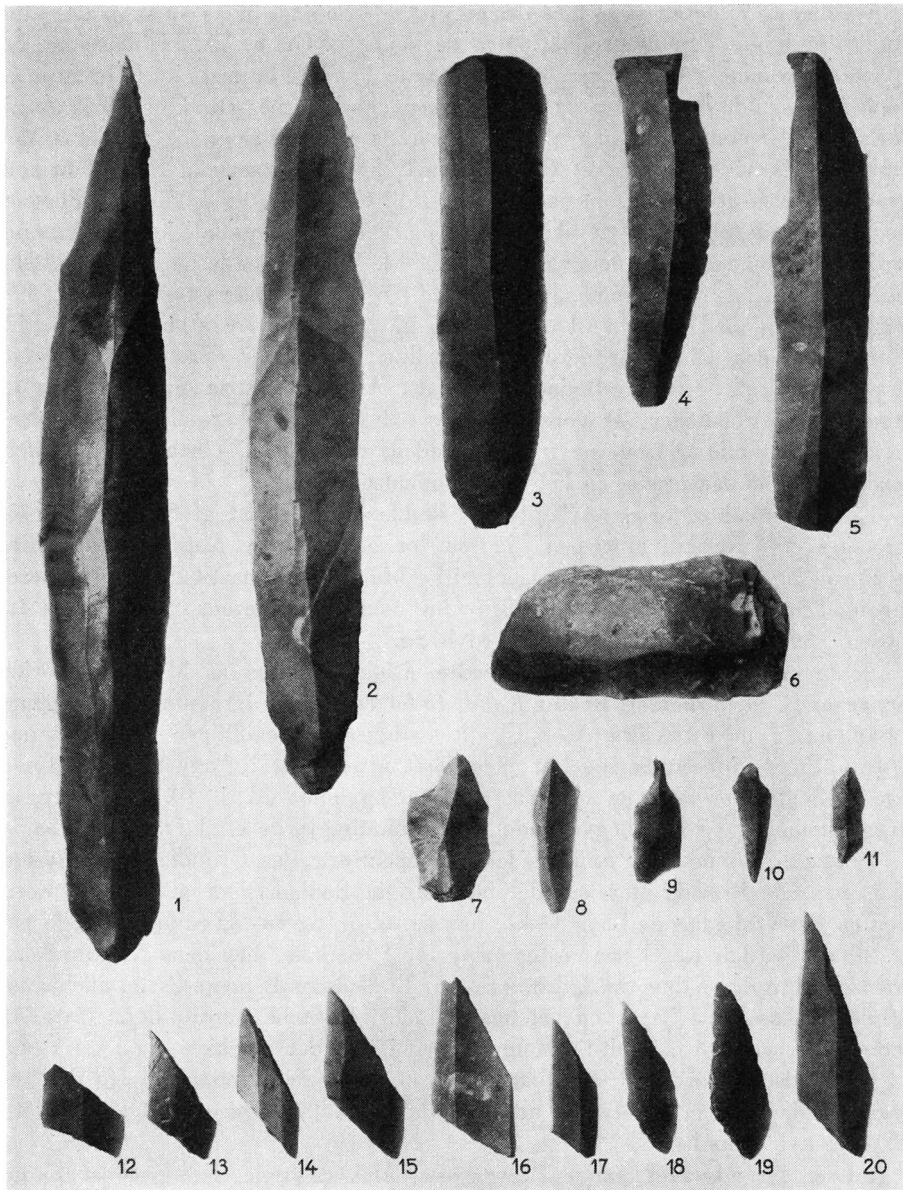

Fig. 2. Kongemosen. — Flækkeredskaber. 1 og 2: Dolke eller Spydblade; 3: Skraber; 4 og 5: Stikler; 6: Kniv; 12-20: Rhombiske Spidspile (Skævpile); 7-11: Affald fra Fremstillingen af Skævpile (Burins). 3 : 5.

Kongemose. Blade tools. 1 & 2: knives or spearheads; 3: scraper; 4 & 5: burins; 6: knife; 12-20: rhombic arrowheads (oblique arrowheads); 7-11: swarf from production of oblique arrowheads (burins). 3 : 5.

Den tilsvarende Søaflejring er meget heterogen, idet dens øvre Halvdel næsten udelukkende bestaar af Nøddeskaller, Barkstumper, Smaapinde og Trækul, medens dens nedre Halvdel indeholder Masser af Flint, Knogler og Takker. Her er Flinten uomdannet, Knogler og Takker i fin Bevaringstilstand, og ligeledes er Træ hæderligt bevaret. Nærmest den tidligere Bred, hvor Vandstanden har været ringe, hviler Laget paa Søkalk og er overlejret af Sumptørv; gennem denne Zone løber Drængrøften, som først røbede Pladsens Tilstedeværelse. Længere ude, hvor Vanddybden har været større, hviler Laget paa fin Detritusgytje og er ogsaa dækket af dette Sediment, hvilket indebærer Mulighederne for en særdeles god pollenanalytisk Datering.

Efter de hidtil gjorte Iagttagelser kan der kun paavises eet Kulturlag paa Bopladsen, og Oldsagsmaterialet kan betragtes som en sammenhørende Helhed. Efter Udgravningsformen kan det deles i 3 Kategorier: 1) Overfladeopsamlinger, 2) Materialet fra Prøvegrøfterne, som er optaget feltvis, og hvor kun vigtige Fund er indmaalt og nivelleret, samt 3) det systematisk udgravede Materiale, der hovedsagelig hidrører fra en 0,25 m bred Stribe langs den længste Nord-Syd-gaaende Prøvegrøfts Østside. Her er alle Kulturspor indmaalt og nivelleret, saaledes at der til hvert Punkt hører 3 Koordinatværdier. Ialt er der ved denne Udgravningsform fremdraget 7417 Kulturspor. Denne Kategori udgør det værdifuldeste Materiale videnskabeligt set; men mængdemæssigt udgør det kun 14 Sække ud af mere end 400.

Dette vældige Materiale er endnu ikke sorteret, saa de følgende Talstørrelser angiver kun Minimumsværdier, og de skønsmæssige Vurderinger maa tages med et vist Forbehold.

Flintmaterialet er præget af Tusinder særdeles store og smukke Flækker, og der er fundet mange tilsvarende Flækkeblokke, medens Mængden af Affald (Spaaner og Fliser) er særdeles ringe. Paa Fig. 2 ses et Udvalg af typiske Flækkeredskaber. Nr. 1 og 2 er store, kraftige Flækker; de er retoucheret, saa der fremkommer en spids og kraftig Od. Nr. 2 har tillige en smuk Kantbehugning i Slagbuleenden, saa der fremkommer tydelige Surringshak. Hvis man tænker sig disse Stykker surret til en Stage eller et Fæste, har de været særdeles effektive Stød- eller Stikvaaben, som f. Eks. vilde have været fortrinlige til at give det fangne eller saarede Jagtbytte Fangst med i Lighed med de eskimoiske Læsere og Stikker. Nr. 3 viser den hyppigst forekommende Form for Skrabere; saadanne forekommer i stort Tal, ofte er de kun ca. 5 cm lange og har udbuet Skraberbæg i begge Ender. Skrabere med lige eller skraa Æg forekommer dog ogsaa, men i langt ringere Tal, og det skal her nævnes, at der er fundet nogle faa smaa, runde Skrabere af Maglemosetype, fremstillet af Skiver eller Spaaner. Eksempler paa Stikler er vist i Nr. 4 og 5. Der forekommer baade Kant- og Midtstikler, og der er allerede fundet flere Hundrede. Flækkeknive (Nr. 6) er ligeledes almindelige, ligesom der er fundet en Del Flækkebor. Hyppigst blandt Flintredskaber, fremstillet af Flækker, er dog de rhombiske Spidspile (Skævpile), ca. 2500 Stykker. Nr. 12-20 viser et Udvalg. Der er en rig Variation af Former og Størrelser, men fælles for dem alle er, at de er fremstillet af tynde Flækker. Nr. 12 er et af de mest tværpilelignende Stykker, der er fundet. Talrige Rester fra Pilespidsfabrika-

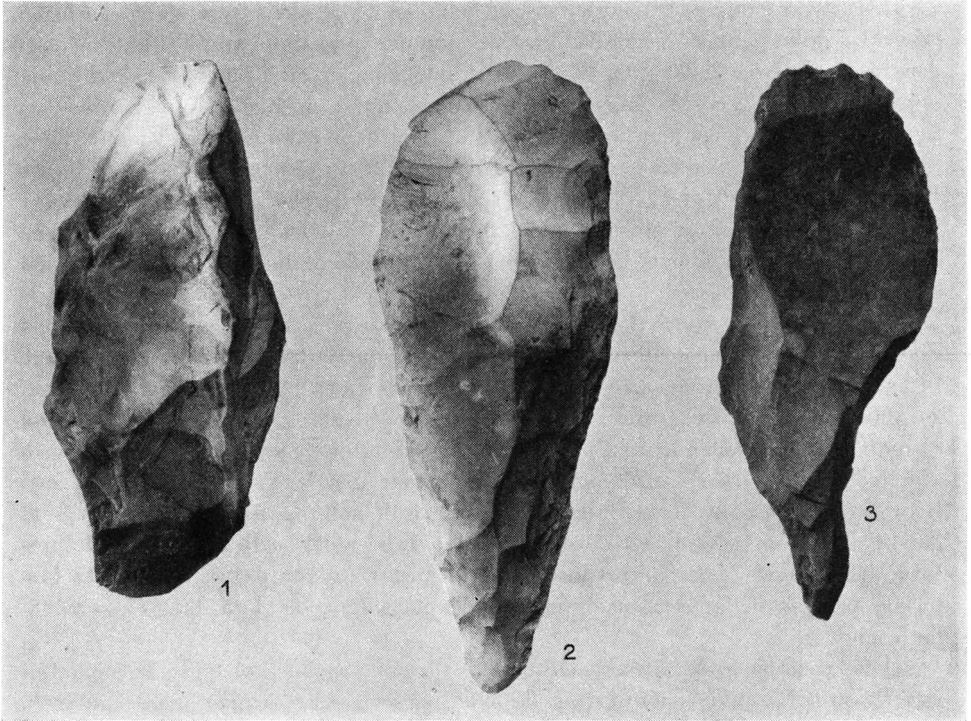

Fig. 3. Kongemosen. - Kerneredskaber. 1: Rhombisk Skævøkse; 2: Mejsel eller Spidsøkse; 3: Bor. 2: 3. Kongemose. Core tools. 1: asymmetrical axe; 2: chisel or pick-axe; 3: awl. 2: 3.

tionen foreligger i de mange Burins (Nr. 7-11), og her er der selvsagt en lignende habituel Variation.

Der er fundet en Del Mikroflækker samt 2 sikre Haandtagsblokke, der tillige er Kølskrabere. 2 Mikroflækker er tildannet som Trekant-Mikroliter. Det skal bemærkes, at faa Meter fra Pladsens Nord-Øst-Hjørne forekommer en lille Plet med et tyndt Kulturlag, som indeholder mange Mikroflækker, og herfra stammer yderligere 2 Mikroliter, opsamlet paa Overfladen. Ca. 200 m Vest for Bopladsen ligger der tillige en lille Boplads af Sværdborg-Type⁵), hvor der er opsamlet ca. 100 tilsvarende Mikroliter, og i en Afstand af 300-500 m ligger andre lignende Mikrolit-Pladser.

Paa Fig. 3 ses de almindeligste Former for Kerneredskaber. Skævøksten (Nr. 1) er her dominerende (foreløbig ca. 50 Stykker). Ægafslag fra denne Øksetype forekommer ogsaa i adskillige Eksemplarer, og der er fundet nogle faa Økseskærper - eet af disse er skiveøkselignende, men egentlige Skiveøkser forekommer ikke. Nr. 2 viser en smuk Kernemejsel eller Spidsøkse, og Nr. 3 illustrerer de forekommende Kernebor.

Blokskrabere og Høvlskrabere findes i stort Tal og ligeledes adskillige Kølskrabere, der som nævnt kun i 2 Tilfælde er fremstillet af Haandtagsblokke. Ende-

lig er der fremkommet 3 store Spidsvaaben af Flint (25–30 cm lange) samt flere Brudstykker af denne Redskabstype (Fig. 4).

Slag- og Knusesten forekommer i stort Tal. Materialet er enten Flint eller Granit.

De fundne Redskaber af Grønsten ses paa Fig. 5. Nr. 1 viser en Stump af en sleben Trindøkse, medens Nr. 2 og 3 er Brudstykker af Køllehoveder forsynet med dobbelt-koniske Skafthuller. Slibningen af Grønsten og Tak er foretaget paa udkløvede Sandstensplader, hvoraf der er fundet adskillige sammensættelige Brudstykker samt enkelte fuldstændige; en af disse viser foruden Slibespor en meget smuk Tilretning.

Over hele Bopladsomraadet er der fundet nævestore, ildskørnede og røgsværtede Granitsten i stort Tal (Kogesten?); Stumper af Svovlkis samt flere Stykker Fyrsvamp viser, hvorledes man har skaffet Ild. – Hidtil er der ikke gjort Fund af Rav.

Blandt Redskaber af Ben og Tak er de flade, meget spidse Prene fremherskende (ca. 35 Stykker). De er fremstillet af spaltede Mellemfodsben af Raadyr (Fig. 6, Nr. 1–2). I Reglen er Knoglens Ledende bevaret, og Stykkerne er hyppigst paa-faldende korte, hvadenten det nu er tilsigtet eller skyldes gentagne Skærpninger. Trinde Prene af udspaltede Rørknogler forekommer ogsaa, dog i langt ringere Antal, og som det ses (Fig. 6, Nr. 3–5), er Form og Størrelse stærkt varierede lige fra smaa, men meget omhyggeligt tilspidsede Knoglesplinter til store, kraftige, næsten dolklignende Stykker.

En virkelig Dolk, fremstillet af et Albueben, ses paa Fig. 7, Nr. 1. – Nr. 2 paa den samme Fig. repræsenterer den næsthyppigste Oldsagsform blandt Bensagerne: Slag- eller Trykstokken af Hjortetak. Der er fundet ca. 25 Stykker, som alle er meget store og kraftige. Der er fundet 5 Hjortetaksøkser, alle forsynet med Skafthul. 3 af Økserne har skraat tildannet Æg, een Grube til Skærpe, og een er nærmest en Spidsøkse. To af Økserne er ornamenterede, og den smukkeste ses paa Fig. 7, Nr. 3, og Tegningen Fig. 7a, der gengiver Ornamentikken. Mange Stykker Knogle og Tak er Forarbejder eller Affald fra Fremstillingen af de ovennævnte Redskabstyper, idet de udviser Spor efter Stikkel, Kniv eller Økse.

Nogle enkelte Fund, der udmærker sig ved deres Skønhed eller Egenart, for-tjener yderligere Omtale. Paa Fig. 8, Nr. 1 og 2, og paa Tegningen Fig 8a vises

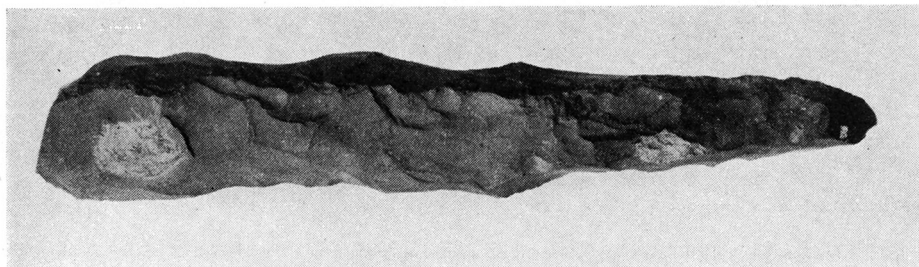

Fig. 4. Kongemosen. – Stort Spidsvaaben af Flint. Længde 30 cm.

Kongemose. Large flint pick. Length 30 cms.

et saadant Stykke. Det er den forreste Del af en flad Fuglepil eller Flintæg-Kniv, smukt ornamenteret og med endnu een Mikroflække siddende i hver Sidfure. Ornamentikken paa den ene Side (Nr. 1) bringer Monbjerg-Stykket⁶) i Erindring baade med Hensyn til Teknik og Mønster. Den anden Side (Nr. 2) er derimod helt afvigende ved sin dybtskaarne og usymmetriske Ornamentik. Den trinde Fuglepil er fundet i to Eksemplarer, men alle de indsatte Flintstykker er faldet ud, og man ser kun Aftrykkene af dem i den sorte, nu stenhaarde Klæbemasse. Det andet Stykke (Fig. 8, Nr. 3 og 4) er afbildet baade fra Fladen og fra Kanten. Længden er 11,1 cm, største Bredde 1,8 cm, største Tykkelse 0,3 cm, og ca. 2 cm fra den ene Ende findes et boret Hul med Slidmærker vendt mod Spidsen. Stykket er propelformet vredet og hidrører fra Ydersiden af en Rørknogle. Om dets Anvendelse kan man endnu kun gisne, da det er et Unikum her i Landet. Har det været en Slags Naal, eller har det været en Blinker til Fiskefangst? I det sidste Tilfælde er det saa det eneste Fiskeredskab, som hidtil er fundet paa Pladsen, da hverken Fiskekroge eller de sædvanlige Lystertænder af Mulleruptype forekommer i Fundet. Ogsaa de yderst faa Fiskeknogler paa Stedet tyder paa, at Kongemose-Folkene ikke har været synderlig ivrige Fiskere. – Men endnu en Tolkning er mulig: Binder man en meterlang Snor i Hullet og svinger »Propellen« rundt med en ganske bestemt Hastighed, frembringer den en kraftig Brummen, som særlig i Mørke lyder ildevarslende og er svær at lokalisere, idet den varierende Tonehøjde bevirker, at Lyden snart forekommer ganske nær og snart synes at fjerne sig. *Rust* omtaler et lignende Redskab fra den sen-glaciale Boplads St e l l-

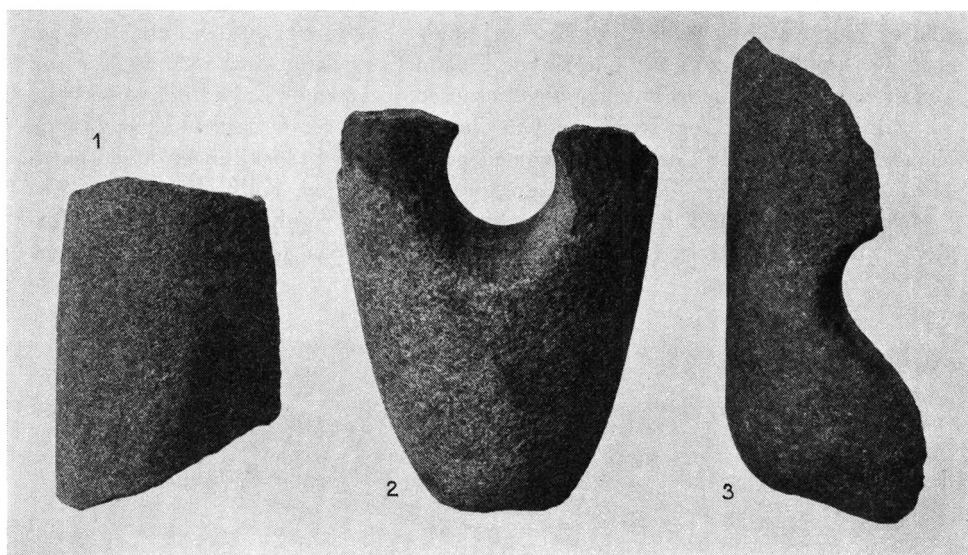

Fig. 5. Kongemosen. – Redskaber af Grønsten. 1: Brudstykke af sleben Trindøkse; 2 og 3: Brudstykker af Køllehoveder med Skaft hul. 2: 3.

Kongemose. Greenstone implements. 1: fragment of polished round axe; 2 & 3: fragments of maceheads with shaft-hole. 2: 3.

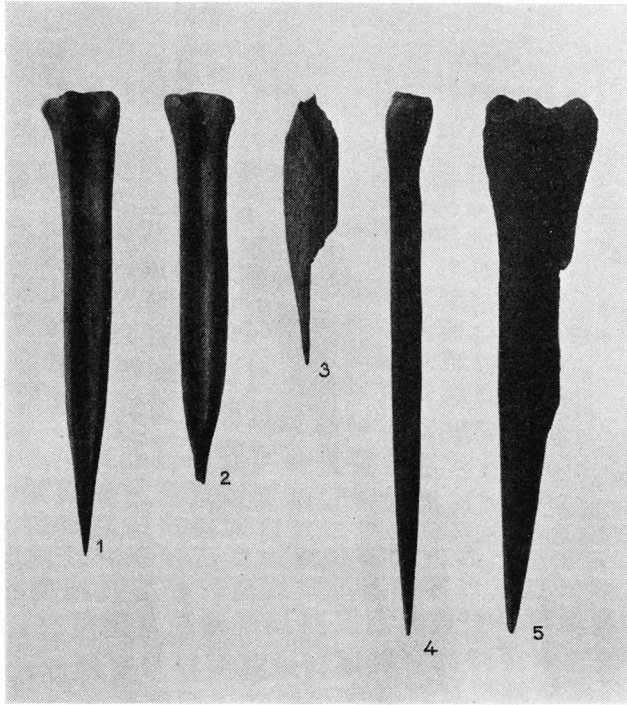

Fig. 6. Kongemosen. - Bensager. 1 og 2: Flade Prene; 3-5: Trinde Prene. 3: 4.

Kongemose. Bone objects. 1 & 2: flat bodkins; 3-5: round bodkins.
3: 4.

m o o r i Holsten⁷). Han kalder den »Schwirrgerät« og formoder, at den har været anvendt til Magi. I vore Dage er lignende »Hylere« kendt og brugt af Børn fra Alverdens Egne, og om »Brummeren« fra K o n g e m o s e n er et Stykke Legetøj, eller om den har været brugt i Forbindelse med kultiske Handlinger maa foreløbig staa hen.

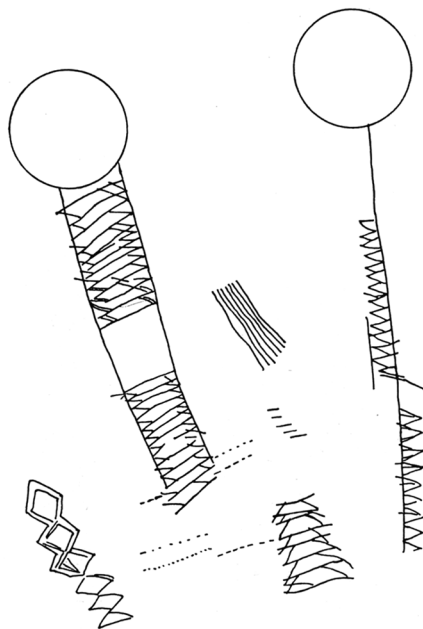
Paa endnu løsere Grund staar vi med Hensyn til det paa Fig. 9 afbildede Stykke. Det er 35 cm langt og tilskaaret af et Skulderblad (Elsdyr eller Urokse), saaledes at kun Partiet omkring Kammen er bevaret. Det er smukt tilglattet og rigt ornamenteret. Alle Kanter er forsynet med ret dybt indskaarne Hak, inddelt i Grupper paa indtil 16. Ledfladen (Nr. 2) er afskrabet, saa det spongiøse Væv er blottet, og dens Kant er, som det ses, ligeledes forsynet med Smaahak. Knoglestykkets Flader er helt dækket med fine Streger i forskellige Mønstre. Et Udsnit (Nr. 3) viser en Samling teltlignende Figurer. Hvad Stykket har været brugt til, eller med hvilken Hensigt det i det hele taget har været fremstillet, er endnu en Gaade. Et ganske tilsvarende Stykke kendes fra Ø g a a r d e-Bopladsen, og *Therkel Mathiassen* formoder, at det er et Spidsvaaben⁸).

Egentlige Tandperler er ikke fundet; men tre Fortænder af Bæver er skaaret

Fig. 7. Kongemosen. - Redskaber af Ben og Hjortetak. 1: Albuebensdolk; 2: Slagstok af Hjortetak;
3: Hjortetaksøkse. Ca. 1: 2.
Kongemose. Tools of bone and antler. 1: Cubitus-dagger; 2: flint-flaker of antler; 3: antler-axe. Circa 1: 2.

Fig. 7 a. Hjortetaksøksen Fig. 7, Nr. 3. Tegning af Ornamentikken paa den udbredte Overflade.
Ca. 1 : 2. Tegnet af H. Ørsnes-Christensen.
Antler-axe, Fig. 7, no. 3. Rolled-out drawing of ornamentation. Circa 1 : 2.

over, kløvet og forsynet med en indskaaren Fure nær den ene Ende, saa de har Karakter af Hængesmykker.

Bensagernes Ornamentik falder i to Grupper; dels den sædvanlige Maglemose-ornamentik, bestaaende af meget fint og flygtigt indridsede Streger og Mønstre, dels en mere dybtskaaren Ornamentik, der hyppigst forekommer som Grupper af Hak eller korte Streger i Knoglekanter eller paa stærkt krummede Flader. Det er bemærkelsesværdigt, at begge Arter af Ornamentik undertiden findes paa samme Objekt.

Blandt de tildannede Træsager er groft tilspidsede Hasselkæppe paa 1½–2 cm's Tykkelse de almindeligste. Et ca. 30 cm langt elliptisk Blad af en Paddelaare er iøvrigt det mest bemærkelsesværdige Fund.

For Fuldstændighedens Skyld skal det nævnes, at Keramik *ikke* forekommer i Fundet.

Det vældige Materiale af Dyreknogler er slet ikke gennemgaaet og vil sikkert give mange Overraskelser. Som Helhed kan det dog siges, at Knogler af Kronhjort, Raadyr og Vildsvin er alt-dominerende, og Bæverknogler er ogsaa hyppige. Ligeledes er der fundet mange Fugleknogler, medens Fiskeknogler er forbavsende sjældne, og de faa, der er fundet, synes kun at hidrøre fra særdeles store Fisk (Gedde og Malle). Næsten alle Dyreknogler er marvspaltede, og man faar det Indtryk, at Bopladsens Beboere har været vældige Jægere, men, som allerede nævnt, uden synderlig Interesse for Fiskeri.

Redskabsinventaret paa Kongemosen er saa karakteristisk, at selv en summarisk Gennemgang som den foranstaaende gør det let at placere Fundet arkæologisk. Ligheden med Fundene fra Gislinge Lammefjord⁹⁾ og Car-

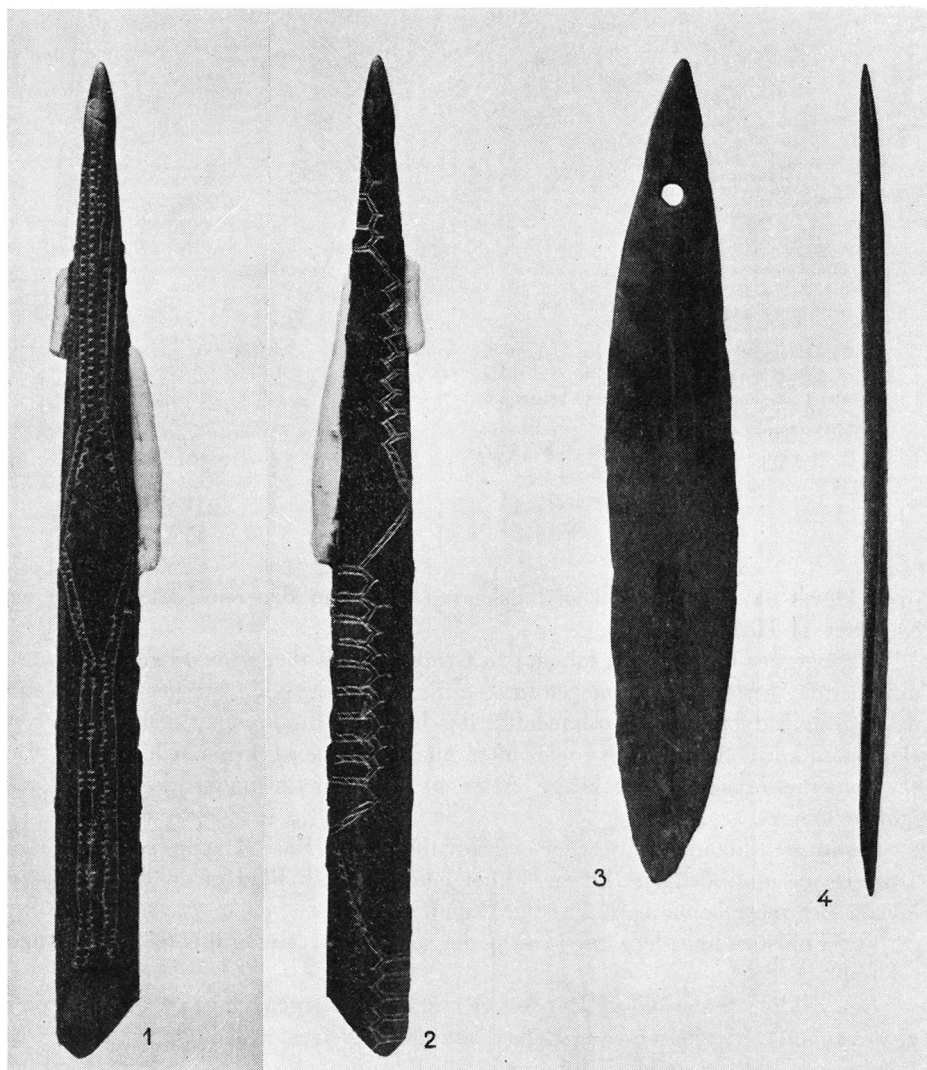
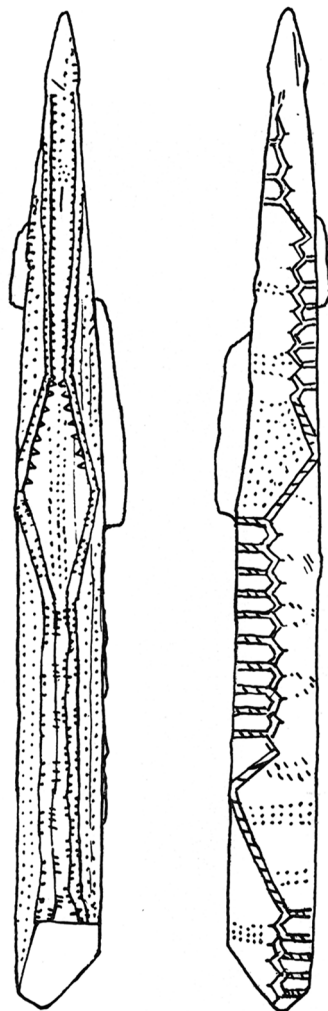

Fig. 8. Kongemosen. - 1 og 2: De to Sider af en flad »Fuglepil«; 3 og 4: »Brummeren«. 1 : 1.
Kongemose. 1 & 2: both sides of a flat slotted point with flint insets; 3 & 4: the "bull-roarer". 1 : 1.

Fig. 8 a. Tegning af Ornamentikken paa
Fuglepilens 2 Sider, Fig. 8, Nr. 1 og 2. 1 : 1.
Tegnet af H. Ørsnes-Christensen.

Drawing of ornamentation on both sides of
the slotted point with flint insets,
Fig. 8, nos. 1 & 2. 1 : 1.

stensminde¹¹⁾ paa Amager er saa stor, at man uden Betænkning kan henføre Kongemose-Bopladsen til den Kulturfase, som efter disse Lokalteter bærer Navnene Carstensmindekulturen, Lammefjordskulturen, vor ældste Kystkultur¹²⁾ og gammel Kystkultur¹³⁾. Man har fra arkæologisk Side ment, hvad ogsaa Navnene angiver, at denne Kultur var knyttet til Havkyster, og at den skulde være en Forløber for Ertebøllekulturen. Dens karakteristiske Elementer er ogsaa dominerende i andre havnære Bopladsfund, f. Eks. i Bloksbjergs¹⁴⁾ nedre Del og i Bopladsen Vedbæk Boldbaner¹⁵⁾. I Indlandet forekommer adskillige af dens særlige Redskabstyper paa en Række Bopladser i Aamose-Omraadet. Øgaard (Stadie II), Magleø (Stadie I) og Skellingsted Bro er saadanne Lokalteter, og *Therkel Mathiassen*¹⁶⁾ defi-

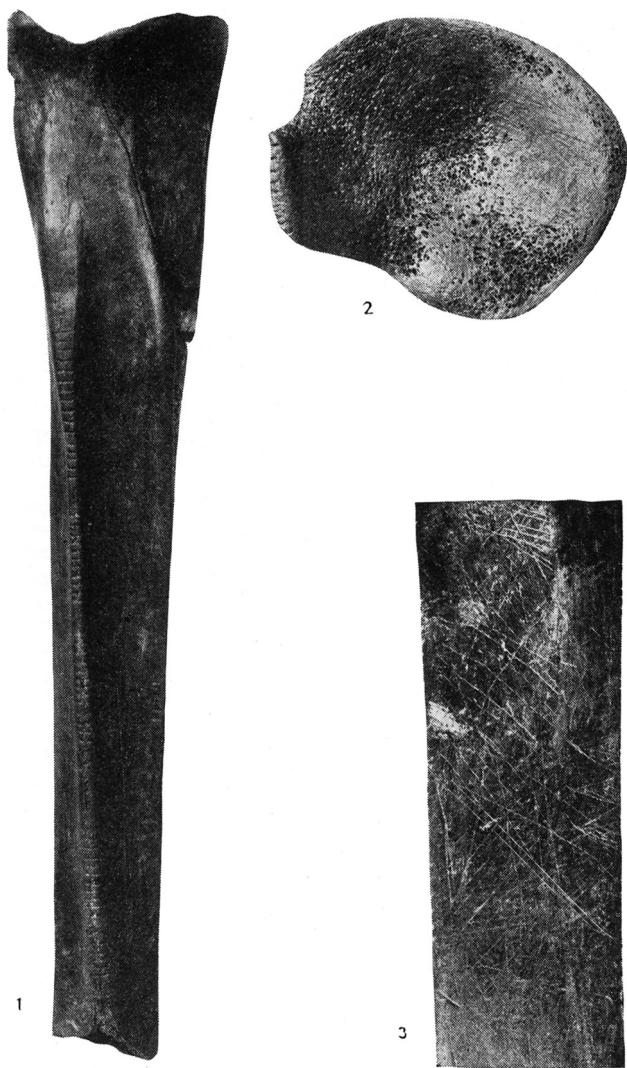

Fig. 9. Kongemosen. - 1: Skulderblad, Længde 36 cm (Elsdyr eller Urokse), tilskåret og ornamenteret; 2: Ledskaalen af samme Knogle; 3: Detailbillede fra Skulderbladets Inderside (»Telte«). 2 og 3, Størrelse 2 : 3.

Kongemose. 1: scapula, 36 cms. long (elk or aurochs), cut to shape and ornamented; 2: articulation surface of same bone; 3: detail of inner side of scapula ("tents"). 2 & 3: scale 2 : 3.

nerer netop Øgaard II-Stadiet som »gudenaapræget Maglemosekultur med Indslag af gammel Kystkultur«.

Kongemose-Bopladsen slutter sig saaledes til en Række kendte Fund – men indtager alligevel en Særstilling. Alle tidligere kendte Elementer fra saakaldt gammel Kystkultur findes paa denne udprægede Indlands-Boplads. Tillige er en Redskabstype som de store Spidsvaaben af Flint¹⁷⁾ nu blevet sikkert knyttet til dette Kulturmilieu, og nye Typer – f. Eks. »Brummeren« – er kommet til.

Allerede de foreløbige Resultater fra Kongemose-Bopladsen placerer denne i en arkæologisk Nøglestilling med Hensyn til Udredning af Kulturforløbet i ældre Stenalder, og dertil kommer endvidere de fortrinlige Dateringsmuligheder, Pladsen synes at rumme.

Som det fremgaar af Oversigtsplanen Fig. 1, er der allerede udført et betydeligt mosegeologisk Arbejde, idet den længste Nord-Syd-gaaende Prøvegrøft er omhyggelig opmaalt og sikret ved Serier af Prøver til Pollenanalyser og Frøanalyser. Foreløbige Analyser daterer Fundet til Pollenzone VI; d. v. s. den Overgangstid for ca. 3000 Aar siden, da Eg, Elm, Lind og Ask begyndte at brede sig og tilsidst blev de dominerende Træer i Skoven paa Bekostning af Fyr og Hassel. Det kan med Sikkerhed siges, at Bebyggelsen paa Kongemose-Bopladsen begynder samtidig med eller lidt senere end det nedre Kulturlag paa Sværdborg-Bopladsen Verup I¹⁸⁾ i Aamosen, og at den er sluttet tidligere end Afslutningen af øvre Kulturlag paa samme Boplads. Det vil sige, at den i det store og hele er samtidig med den egentlige Sværdborg-Boplads, saaledes som denne er dateret af Knud Jessen¹⁹⁾, eller for at tage en nærmere Lokalitet, Hovedbebyggelsen paa Øgaard-Bopladsen, som J. Troels-Smith²⁰⁾ daterer denne, medens den er klart ældre end Bopladsen Gislinge Lammefjord, ligeledes dateret af J. Troels-Smith²¹⁾.

Yderligere Undersøgelser vil muligvis kunne indsnævre det angivne Tidsinterval, og da Pladsen rummer særdeles godt Materiale til absolut Tidsbestemmelse ved Hjælp af C₁₄-Metoden, er det paa den mosegeologiske Front, at Slaget paa Kongemosen skal staa i Sommeren 1956.

At Kongemose-Fundet er blevet reddet fra Ødelæggelse og Glemsel, fremkalder Glæde og Taknemmelighed. Takken gælder de bevilgende Myndigheder, der har givet den økonomiske Baggrund i Form af ekstraordinære Bevillinger. De mange Arbejdere og Formænd fra Drængrøfterne og Smuldmarkerne, hvis daglige Hjælp og Støtte vi har nydt godt af, bør takkes, og ligeledes Tørvefabrikanterne paa Kongemosen, Hr. Erik Christensen, Dianalund, Hr. Jens Hansen, Bodal, og Tømrmester Tobiasen, Niløse, som er blevet generet i deres Dispositioner og Arbejde, men som alligevel har vist os stor Interesse og overordentlig Hjælpsomhed. Sidst, men ikke mindst maa vi bringe Nationalmuseets Tak til Bodals Ejer, Godsejer H. Buchart-Petersen til Bjergbygaard for den Beredvillighed, hvormed han ikke alene har givet Tilladelse til den her omtalte Udgravning, men ogsaa til fortsatte Undersøgelser paa hans Enemærker.

SUMMARY

Kongemosen – A Mesolithic Site in the Bog Aamosen, Zealand.

In the summer of 1952 thoroughgoing drainage and reclamation schemes were carried on in "Kongemosen", a portion of the large bog area known as Aamosen in West Zealand.

As a result of this work a number of scattered prehistoric objects came to light, and the present author identified, in a drainage ditch, an occupation layer about 25 cms. thick. This could be traced for a distance of about 30 metres and lay about 1 metre below ground level. The site was filled in again, but in the autumn of 1953 other portions of the same settlement, lying at a higher level and not previously known, were disturbed in the course of deep ploughing (to a depth of 40–50 cms.).

Excavation was now necessary in order to rescue the site, and a test excavation was commenced in the summer of 1954. Violent and continuous rainfall, however, flooded the bog and made excavation impossible. Not before the summer and autumn of 1955 did it prove possible to carry out the planned test excavation, and Fig. 1 is a plan of the settlement area as revealed by the excavations then carried out. A total of 305 metres of trial trenches of a width of 1 metre was dug, as well as an area excavation of about 45 sq.m.

The settlement was about 60 metres in length and about 20 metres in width. It had been sited on a fairly dry peat surface but its northern edge had run along the shore of the open lake. In this lake lies a "rubbish-heap", running out in a tongue of gradually diminishing thickness for more than 50 metres from the shore.

On the actual settlement the occupation layer was 10–15 cms. thick and, before ploughing, was overlaid by about 30 cms. of alder wood peat. It lies upon a layer of lightly decomposed swamp peat. The flint from this area is patinated to a greater or less degree; bones and wood are poorly preserved, and traces of dwellings or hearths have not yet been found. The upper half of the rubbish-heap consists of nut shells, pieces of bark, small sticks and charcoal, while its lower half contains quantities of flint, bones and antler. The flint is unweathered, and objects of organic material are in very good condition. Closest to the original shore line the layer is about 30 cms. thick, rests on lake marl and is covered by a later deposit of swamp peat. Further from the shore the stratum lies up to 2 metres deep, is only a couple of cms. thick and is embedded in fine detritus mud, which allows the possibility of a good pollen-analytical dating.

Only one occupation level has yet been identified at the site, and the artifact material can be described as homogeneous. As it was a trial excavation only a small portion of the material was excavated systematically. This material was taken mainly from a strip, about 25 cms. wide, along the east wall of the longest north-south trial trench, between the points North 27.00 and North 34.00 (Fig. 1). In this stretch every trace of habitation was plotted in with three co-ordinates. With this technique of excavation 7417 items were obtained. In quantity, however, these objects fill only 14 bags from a total of over 400.

The material has still not been sorted, so that the following figures give only minimum values, and the rough evaluation must be treated with caution.

The flint material is dominated by the extremely large number of fine large blades and of the corresponding flaking cores, while the amount of swarf (chips and flakes) is extremely small. Fig. 2 shows a selection of typical blade tools. Nos. 1 and 2 are specimens of the large blades fashioned into daggers or spearheads, no. 2 having in addition incisions in the end for lashing. No. 3 shows the most usual type of scraper, a type which often has a scraping edge at both ends. A few small round scrapers of Maglemose type were, however, also found. Nos. 4 and 5 are type burins, which occur in hundreds. Blade knives, such as no. 6, are common, as are blade awls. But the most numerous class are the rhombic (asymmetrical) arrowheads, amounting to about 2500. Nos. 12–20 illustrate a selection. No. 12 is the specimen which, of all those found, most resembles a transverse arrowhead. Nos. 7–11 show the corresponding "burins".

The microlith incidence is slight – a number of micro-blades, two handles striking cores and a very few triangular microliths. These may possibly be intrusive from a nearby Sværdborg site containing a large number of microliths.

The asymmetrical (rhombic) axe dominates among the core tools (about 50 specimens, Fig. 3, no. 1); flake axes, on the other hand, do not occur. Fig. 3, no. 2 shows a fine core chisel or pick, while no. 3 illustrates the core awls which are found. Core and plane scrapers occur in large numbers, as well as a quantity of keeled scrapers, two of which are also handled striking cores. Finally three large picks of flint (25–30 cms. long, Fig. 4) were found, as well as several fragments of this class of artifact. Hammer stones and crushing stones of flint or granite occur in large numbers.

Fig. 5 shows the artifacts of greenstone which were discovered. No. 1 is a fragment of a polished round axe, while nos. 2 and 3 are fragments of maceheads with shaftholes. A number of sandstone polishing stones, as well as large quantities of cooking stones, pebbles of blackened and scorched granite as large as a cricket-ball.

Pieces of pyrites and the occurrence of touchwood show how fire was produced. Amber has not as yet been found.

Flat bodkins formed of the metatarsal of roe deer are common (35 specimens); two of these may be seen in Fig. 6, nos. 1–2, while nos. 3–5 show various forms of rounded bodkins. Fig. 7, no. 1 is a dagger, fashioned of a cubitus, while no. 2 is the typical striker or pressure implement from the site (about 25 specimens). 5 axes of deer antler were found, of which the finest is illustrated in Fig. 7, no. 3. The drawing in Fig. 7a reproduces its ornamentation.

A number of single objects deserve special mention. Fig. 8, nos. 1 and 2 and the drawing Fig. 8a show the pointed end of a flat slotted point with flint insets finely ornamented and still retaining one micro-blade *in situ* in each of the edge-grooves. The decoration on one of the sides (no. 1) is the same as that of the Monbjerg specimen. Two specimens of the rounded type were found, though here the flints have been lost. The object shown in Fig. 8, nos. 3 and 4, resembles to an extraordinary degree the “Schwirrerät” from Stellmoor described by Rust. If a cord is attached to the hole and the object swung through the air a loud and ominous humming results. It is possible that it was of magical significance, or that it is a toy, while further possible explanations are a needle or a blinker for fishing; no certain fishing implement of any kind (trap, hook or leister prong) has, however, yet been found on the site, and fish bones are very rare among the material found.

The object shown in Fig. 9 is even more difficult to interpret. It is 35 cms. long, cut from a scapula (of aurochs or elk). It is carefully smoothed and richly decorated. All edges are furnished with groups of incisions, the articulation surface (no. 2) is scraped smooth, and its edge, too, is furnished with small incisions. The flat surfaces are covered with fine lines forming a variety of designs; a section (no. 3) shows a collection of tent-like figures. Nothing can yet be said concerning its employment, but a corresponding specimen is known from the Øggaarde settlement site, and Therkel Mathiasen suggests that it is a pointed weapon.

The decoration of the bone object falls into two groups: the common superficial Maglemose ornamentation; and a more deeply cut decoration. It is noteworthy that both types of ornamentation may occur on the same object.

Among objects of wood mention may be made of the blade of a paddle, 30 cms. long and elliptical. No pottery has been discovered on the site.

The large quantity of bones has not yet been identified, but bones of red deer, roe deer and wild boar dominate among those discovered. Beaver is also common, as are the bones of birds, whereas fish bones are surprisingly rare, and the few that do occur belong to large fish (sheat-fish and pike). Almost all animal bones are split for marrow-extraction, and in general the impression is given that hunting was the main means of livelihood, with fishing of negligible importance.

From the archeological viewpoint the Kongemose site shows so considerable a resemblance to the discoveries at Gislunge Lammefjord and at Carstensminde on Amager that without further speculation it may be attributed to the culture phase normally called the “Early Coast Culture”. As the name implies it has been assumed by archeologists that this culture was associated with the sea-coasts and that it was a forerunner of the Ertebølle Culture. The lower level of Bloksbjerg and Vedbæk Boldbaner are other examples close to the coast. Various of its artifact

types occur inland, for example on a number of settlement sites in the Aamosø. Øgaarde (stage II), Magleø (stage I) and Skellingsted Bro are localities of this type, and Therkel Mathiassen defines Øgaarde II in particular as "Magleose Culture with Gudenaå affinities and with traces of Early Coast Culture".

The Kongemose settlement site thus joins a series of already known discoveries, but nevertheless occupies a special position. Every previously known component of the so-called "Early Coast Culture" occurs on this very definitely inland site; but in addition the large flint pick (Fig. 4) is now with certainty associated with this culture complex, and new forms, such as the "bull-roarer" (Fig. 8, nos. 3 and 4) must be added.

Preliminary pollen analysis dates the Kongemose site to Pollen Zone VI, and it is already possible to say with certainty that it is generally speaking contemporary with the main Sværdborg settlement, as dated by Knud Jessen, while it is clearly earlier than the Gislinge Lammefjord settlement, dated by J. Troels-Smith.

Further pollen-analytical investigations will possibly be able to narrow down the period here given and, as the site contains particularly suitable material for C-14 analysis, there will in addition be a good possibility of obtaining an absolute dating.

Svend Jørgensen.

NOTER

- 1) Engelhardt, C.: Udsigt over Museet for de nordiske Oldsagers Tilvækst i Aarene 1863-67. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1868, København 1868. 2) Mathiassen, Therkel: Stenalderboplads i Aamosen. Nordiske Fortidsminder, III. Bind, 3. Hefte, København 1943. 3) Samme, pag. 14. 4) Troels-Smith, J.: Ertebøllekultur - Bondekultur. Resultater af de sidste 10 Aars Undersøgelser i Aamosen. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1953, København 1954. 5) Johansen, K. Friis: En Boplads fra den ældste Stenalder i Sværdborg Mose. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1919, København 1919. 6) Vebæk, Christen Leif: New Finds of Mesolithic Ornamented Bone and Antler Artefacts in Denmark. Acta Archaeologica, Vol. IX, København 1938. 7) Rust, Alfred: Die alt- und mittelsteinzeitlichen Funde von Stellmoor. Neumünster 1943, pag. 185 og Tavle 84. 8) Mathiassen, Therkel: Stenalderboplads i Aamosen. Nordiske Fortidsminder, III. Bind, 3. Hefte, København 1943, pag. 81, Fig. 35, Nr. 9. 9) Westerby, Erik: Nogle Stenalderfund fra tørlagt Havbund. With an English Summary. Meddelelser fra Dansk Geologisk Forening, Bd. 8, H. 3, København 1933. 10) Simonsen, Povl: Stenalderbopladsen i Gislinge Lammefjord. Fra Holbæk Amt, XII. Binds 2. Aarg. 1946. 11) Vebæk, Christen Leif: New Finds of Mesolithic Ornamented Bone and Antler Artefacts in Denmark. Acta Archaeologica, Vol. IX, København 1938. 12) Mathiassen, Therkel: Stenalderboplads i Aamosen. Nordiske Fortidsminder, III. Bind, 3. Hefte, København 1943, pag. 141. 13) Samme, pag. 137. 14) Westerby, Erik: Stenalderboplads ved Klampenborg. Nogle Bidrag til Studiet af den mesolitiske Periode. Résumé en français. København 1927. 15) Mathiassen, Therkel: En Boplads fra ældre Stenalder ved Vebæk Boldbaner. Søllerød Bogen 1946, Holte 1946. 16) Mathiassen, Therkel: Stenalderboplads i Aamosen. Nordiske Fortidsminder, III. Bind, 3. Hefte, København 1943, pag. 137 ff og Fig. 74. 17) Andersen, Knud i: Studies in Vegetational History in honour of Knud Jessen 29th November 1954. Danmarks Geologiske Undersøgelse, II. Række, Nr. 80, København 1954, pag. 160 ff. 18) Jørgensen, Svend: A Pollen Analytical Dating of Magleose Finds from the Bog Aamosen, Zealand. Studies in Vegetational History in honour of Knud Jessen 29th November 1954. Danmarks Geologiske Undersøgelse, II. Række, Nr. 80, København 1954, pag. 159 ff. 19) Jessen, Knud: The Composition of the Forests in Northern Europe in Epipalæolithic Time. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Biologiske Meddelelser XII, 1, København 1935. 20) Troels-Smith, J.: Geologiske Dateringer af Boplads i Aamosen. Foreløbig Meddelelse. Nordiske Fortidsminder, III. Bind, 3. Hefte, København 1943, pag. 148 ff. 21) Troels-Smith, J.: Geologisk Datering af Dyrholm-Fundet. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, arkæologisk-kunsthistoriske Skrifter, Bd. I, Nr. 1, København 1942, pag. 169 og Fig. 5, pag. 195.